
De alcoholverkeercursussen

Interimverslag van het evaluatie-onderzoek

M. Brouwers
drs. E. Leuw

oktober 1990

RA 7627^I

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting	1
Inleiding	5
Hoofdstuk 1: De voorgeschiedenis	7
Hoofdstuk 2: De onderzoeksvragen	11
De onderzoeksopzet	12
Meetmomenten en materiaalverzameling	13
De controle-groep	14
Verdere verloop van het onderzoek	15
Hoofdstuk 3: De cursus	17
De doelgroep	18
De modellen	19
Hoofdstuk 4: De onderzoeksgroep	21
Leeftijd en geslacht	22
Leefsituatie	23
Autogebruik	23
Delict en justitiële gegevens	24
Delictverleden	25
Hulpverlening	26
Drinkgedrag	27
Hoofdstuk 5: De kennis van de deelnemers	29
De attitude van de deelnemers	32
Beoordeling van de cursus	36

BIJLAGEN

Samenvatting

In de loop van 1989 is begonnen met de landelijke, voorsnog experimentele invoering van alcoholverkeerscursussen (AVC's). De AVC's zijn bedoeld als een modaliteit van alternatieve sanctie. Tegen het eind van dat jaar waren in alle 19 arrondissementen qua vorm en inhoud vergelijkbare cursussen van start gegaan. De cursus wordt op twee werkdagen gegeven, doorgaans voor tussen de 10 en 20 cursisten. Volgens de landelijke richtlijnen is de cursus bedoeld voor alcohol-verkeersdelinquenten die geen ernstig letsel bij derden hebben veroorzaakt en bij wie een bloed-alcohol-gehalte (bag) van tenminste 1,31 promille werd geconstateerd. Daarnaast vallen nog enkele andere categorieën alcohol-verkeersdelinquenten (recidivisten, ademanalyse- of bloedproefweigeraars) onder de doelgroep. Globaal zijn de AVC's ingepast in twee justitiële modaliteiten: het officiersmodel en het rechtersmodel. Bij het eerste model geschiedt deelname aan de cursus vóór de rechtszitting. De officier van justitie compenseert het deelnemen aan de cursus met een vermindering van zijn strafeis. Bij het rechtersmodel legt de rechter, na gebleken bereidheid van de verdachte om aan een AVC deel te nemen, een gedeelte van de straf voorwaardelijk op. Bij niet-deelname aan de cursus kan het voorwaardelijke deel alsnog worden geëffectueerd.

De cursus is er op gericht de kennis van de deelnemers over (de risico's van) alcoholgebruik bij (snel)verkeer te vergroten. Effecten van alcohol op de rijvaardigheid en de justitiële aspecten daarvan komen tijdens de cursus op verschillende wijze (o.a. met behulp van gastdocenten en audio-visuele hulpmiddelen) aan de orde. Naast kennisvergroting beoogt de AVC een zodanige attitudeverandering bij de cursisten te bewerkstelligen dat deze minder geneigd zijn om na alcoholgebruik (tenzij dit zeer gematigd is geweest) aan het (snel)verkeer deel te nemen. De gewenste gedragsverandering in dit opzicht kan worden beschouwd als de uiteindelijke doelstelling van de AVC. Als nevendoelelstelling kan tenslotte worden genoemd een zekere mate van bewustwording bij de cursist over zijn of haar mogelijk problematische alcoholgebruik te bewerkstelligen.

Aan het experiment van landelijke invoering is een evaluatie-onderzoek verbonden. Dit onderzoek maakt in belangrijke mate gebruik van het instrumentarium dat is ontwikkeld door Bovens voor de evaluatie van het Alcohol-Verkeers-Project Drenthe. Het onderzoek is erop gericht informatie te geven over de volgende punten:

- welke typen alcohol-verkeerswet overtreders worden door de AVC's bereikt?
- welke effecten hebben de AVC's op relevante kennis, attitudes en gedragingen van de cursisten?

Het onderzoeksontwerp voorziet in drie meetmomenten: aan het begin van de cursus, direct na de cursus en een jaar na beëindiging van de cursus. Bij de laatste meting zal om praktische redenen uitsluitend informatie over de attitude en gedrag ten aanzien van alcohol en verkeer worden gemeten. Dit laatste wordt primair vastgesteld aan de hand van de geregistreerde alcohol-verkeerswet overtredingen. Met betrekking tot deze variabele zal ook een controle-groep (bestaande uit personen die wel voldoen aan de criteria voor deelname aan een AVC, maar die niet aan een AVC hebben deelgenomen) in het onderzoek worden opgenomen. Dit interimverslag heeft betrekking op de onderzoeksresultaten na de tweede meting. Het uiteindelijke onderzoek zal omstreeks het voorjaar van 1992 kunnen worden afgerond.

In het onderzoek zijn (tot dusver) 263 cursussen betrokken, met ca. 2500 cursisten. Het officiers- en het rechtersmodel zijn ongeveer gelijkelijk verdeeld. De leeftijden van de cursisten zijn regelmatig verdeeld tussen de 18 en 85 jaar. De onderzoeksgroep bestaat voor 6% uit vrouwen. De cursisten zijn vergeleken bij de landelijk bekende gemiddelden tamelijk intensieve en frequente autogebruikers. Ruim 90% van de cursisten blijkt te voldoen aan de officieel gestelde criteria voor het in aanmerking komen voor een AVC. Bijna de helft van de onderzoeksgroep was al eens eerder veroordeeld voor rijden onder invloed. Aangenomen mag worden dat de groep bestaat uit betrekkelijk frequente overtreders van de alcohol-verkeerswet. Volgens eigen opgave pleegt ongeveer de helft van de onderzoeksgroep licht tot matig alcohol te drinken, terwijl de andere helft matig tot intensief alcohol gebruikt. Mede op basis van bepaalde symptomen zou 20% van de onderzoeksgroep zeker als "probleemdrinkers" moeten worden beschouwd.

Na de cursus blijkt zich een sterke mate van kennisvermeerdering te hebben voorgedaan. Gemeten op een tienpuntsschaal veranderde de totaalscore voor kennis van gemiddeld 4.9 vóór de cursus tot 7.9 na de cursus. Uitgedrukt in rapportcijfers betekent dit dat vóór de cursus 36% een "voldoende" scoorde en na de cursus 95%. Alhoewel minder sterk, blijkt "gemiddeld" ook een attitudeverandering in de gewenste richting bij deze onderzoeksgroep. Vóór de cursus geeft bijna de helft van de cursisten aan na een tijdsverloop van 2 à 3 uur met meer dan 4 glazen drank (tijdens de cursus als het "maximaal verant-

woord aantal" gesteld) op nog "goed te kunnen rijden". Na de cursus is dit aantal gedaald tot ca. 30%. Ook bij de uitgesproken intentie tot rijden na alcoholgebruik doet zich een soortgelijke verbetering voor. Bovendien bleek na de cursus de motivatie voor verantwoord alcohol-verkeersgedrag relatief méér te zijn gebaseerd op veiligheidsoverwegingen en relatief minder op de angst om door de politie te worden betrapt.

Inleiding

In dit interim-rapport geven wij een summier overzicht van de opzet, doelstellingen en voorlopige uitkomsten van het eerste deel van een evaluatie-onderzoek dat is verbonden aan de landelijke invoering van alcohol-verkeerscursussen (AVC's). De opzet van dit onderzoek brengt met zich mee dat er in deze fase nog niets kan worden gezegd over het belangrijkste oogmerk van deze justitiële reactie, namelijk de vraag of deelname aan de cursus een positief effect heeft op de specifieke recidive. Op de vraag dus of deelnemers aan de cursus, gemeten over een bepaalde navolgende tijdsperiode, minder dan niet-deelnemers alcohol-verkeersdelicten plegen.

Over dit punt zal eerst na voltooiing van de tweede onderzoeksfase informatie voorhanden zijn. In dit tussentijdse verslag moeten we ons beperken tot de korte-termijn effecten die kunnen worden begrepen als intermediaire doelstellingen van de cursus, namelijk de vergroting van de kennis over (de risico's) van het gebruik van alcohol bij deelname aan het (snel)verkeer en het tot stand komen van een gewenste attitude ten aanzien van dit onderwerp. Het voorlopige karakter van dit verslag brengt met zich mee dat alleen de grote lijnen worden gerapporteerd. Diepergaande analyses en interpretaties van de resultaten zullen moeten wachten tot we over alle onderzoeksmateriaal kunnen beschikken. Het verslag geeft een globaal en beschrijvend beeld van de belangrijkste kenmerken (deelname en effecten) in de eerste landelijke invoeringsfase van de AVC's. We zullen hierbij de meeste nadruk leggen op het landelijke beeld, waarbij de onderzoeksgegevens van alle cursussen/respondenten als één geheel worden behandeld. We hebben in het onderzoeksmateriaal nagegaan of er aanwijzingen waren voor een systematisch patroon van verschillen tussen de arrondissementen. Alhoewel tussen de arrondissementen allerhande variaties v.w.b. kenmerken van de cursisten en de scores op kennis- en attitudevariabelen bestaan bleek hiervan vooralsnog geen sprake. Om deze reden hebben we volstaan met een weergave van enkele naar arrondissement opgesplitste onderzoeksresultaten in de bijlage. Deze bijlage vermeldt bovendien een uitsplitsing van de belangrijkste onderzoeksresultaten naar justitiële modaliteit van de cursus. De (gemiddelde) resultaten van het rechters- en het officiersmodel blijken zo dicht bij elkaar te liggen dat er weinig reden lijkt te bestaan om in deze onderzoeksfase de justitiële modaliteit nader in de analyses te betrekken.

Hoofdstuk I van dit rapport beschrijft kort de voorgeschiedenis van de AVC's en dit evaluatie-onderzoek. Hoofdstuk II behandelt de onderzoeksoepzet. In hoofdstuk III komen de cursus, de doelgroep en de modellen aan de orde. Hoofdstuk IV beschrijft de diverse aspecten van de onderzoeksgroep. Hoofdstuk V tenslotte gaat over de kennis en attitude van de cursisten.

HOOFDSTUK I

De voorgeschiedenis

Eind 1989 startte Groningen als laatste arrondissement met het geven van de alcoholverkeerscursus. De landelijke invoering van een voorlichtingscursus voor alcohol-verkeersdelinquenten, d.w.z. de invoering van een naar vorm en inhoud min of meer uniforme cursus voor justitiëel te vervolgen rijders onder invloed in alle 19 arrondissementen was hiermee compleet.

De basis hiervoor werd tien jaar eerder gelegd in de gevangenis "de Raam" te Grave. Daar werd een cursus over dit onderwerp aangeboden als activiteitenprogramma voor tot gevangenisstraf veroordeelde rijders onder invloed. Deze cursus beoogde door kennisoverdracht en bewustmaking uiteindelijk de recidive van de deelnemers in gunstige zin te beïnvloeden. Deze eerste poging bleek veelbelovende resultaten op te leveren. Hierdoor werd ook elders enthousiast gezocht naar mogelijkheden om andere rijders onder invloed te bereiken. Zo nam men bijvoorbeeld in Breda al in 1982 het initiatief om voorlichting te gaan geven aan diegenen, die in het kader van een voorlichtingsrapportage bij het CAD kwamen. De reclassenten namen hier geheel op vrijwillige basis en zonder dat zij compensatie in de strafmaat konden verwachten aan deel.

Ook in Assen speelde men geruime tijd met de gedachte dergelijke voorlichtingsactiviteiten te ontwikkelen. Toen er door het cellentekort vanuit de politiek steeds meer op werd aangedrongen om met alternatieven voor de vrijheidsstraf te komen en hierbij met name ook de alcoholverkeersdelicten als mogelijke categorie genoemd werden, was de tijd rijp voor een nieuwe fase. Het ging om een verzelfstandigde alcohol-verkeerscursus die kon fungeren als modaliteit van alternatieve sanctie. De situatie in Assen leek gunstig voor het systematisch uitwerken van een dergelijk project, en zo werd in 1985 gestart met het Alcohol Verkeers Projekt (AVP) Drenthe.

Van begin 1985 tot begin 1988 heeft het AVP Drenthe als experiment gedraaid. Het project werd aangeboden in het kader van een strafrechtelijke veroordeling aan rijders onder invloed, die niet voor een transactie vanwege het OM in aanmerking kwamen, doch ook geen ernstig ongeval hadden veroorzaakt. Voor het volgen van de voorlichtingscursus werd hun een zekere compensatie van de straf geboden. Aan het project was een evaluatiestudie verbonden, die antwoord moest geven op de vragen of ook de deelnemers aan

deze cursus minder recidive vertoonden en of de cursus als vervanging van de korte vrijheidsstraf zou kunnen dienen. Mocht de studie gunstige resultaten opleveren, dan zou dit een argument kunnen zijn tot invoering van dergelijke cursussen op permanente en landelijke basis. De invoering in andere arrondissementen werd daarom afhankelijk gesteld van de uitkomsten van de evaluatie-studie. Het dringende advies werd gegeven hangende dit onderzoek geen andere cursussen op te zetten.

In 1987 verscheen het eindrapport van de evaluatie van het Assense experiment. De resultaten van het onderzoek kunnen als volgt zeer kort samengevat worden: een jaar na het volgen van de cursus bleken de deelnemers in vergelijking met niet-deelnemers een grotere toename in kennis te hebben, attitudes m.b.t. alcohol-verkeersgedrag bleken in gewenste zin te zijn veranderd, er was sprake van minder recidive en de ex-cursisten vertoonden vergeleken met de controle-groep aanzienlijk minder problematisch drinkgedrag.

Het succes van de cursus in termen van effectiviteit was hiermee aangetoond en er werd besloten over te gaan tot een landelijk experiment met de cursus als alternatieve straf. Lang niet iedereen had echter in de afgelopen jaren het geduld kunnen opbrengen op deze beslissing te wachten: in een aantal plaatsen was men er toe overgegaan toch met een voorlichtingscursus van start te gaan, zonder dat hierbij sprake kon zijn van een alternatieve sanctie en daarmee van strafcompensatie. De cursussen verschilden onderling tamelijk sterk naar doelgroep, vorm en inhoud. Eén van deze cursussen werd vanaf begin 1986 in Haarlem gegeven en verdient speciale aandacht omdat deze kan gelden als voorloper van het later ontstane "officiersmodel" (in Assen werd de cursus opgelegd door de rechter: deze procedure noemt men rechtersmodel. Later werden cursussen elders ook vóór de rechtszitting gevolgd: het officiersmodel). In Haarlem had men als eerste een samenwerkingsverband met het parket. Het parket wees alle mensen die aangehouden werden voor rijden onder invloed erop dat het CAD een cursus over alcohol en verkeer verzorgde. De deelnemers kregen een bewijs dat zij de cursus gevolgd hadden en hoewel er officieel geen sprake van kon zijn dat officier en rechter met het volgen van de cursus rekening zouden houden, werd hier natuurlijk wel op gehoopt. Andere arrondissementen volgden Haarlem op deze weg. Dit betekende een extra probleem bij de landelijke invoering van de cursus. Uniformiteit ging verloren waar verschillende arrondissementen besloten niet volgens het geëvalueerde Assense rechters-model te werken, maar volgens het in Haarlem geïnitieerde officiersmodel.

Er werd een begeleidingscommissie ingesteld (zie bijlage).

Deze kreeg de taak de invoering van Alcoholverkeerscursussen in het land te begeleiden, de goede voortgang ervan te bewaken en tevens het onderzoek hiernaar te begeleiden. Na afloop van het experiment zal de commissie een eindverslag opstellen en aanbevelingen doen op grond van de ervaringen gedurende de experimentele periode en de uitkomsten van het onderzoek.

In de loop van 1989 is er gestart in alle arrondissementen, waar tot dan toe geen cursussen werden gegeven. Hoewel er volgens verschillende modellen gewerkt wordt is de vorm en inhoud van de cursus in sterke mate gestandaardiseerd.

Zoals gezegd is aan deze cursussen wederom een evaluatieonderzoek verbonden. Dit interimrapport is een verslag van de eerste fase van dit onderzoek.

HOOFDSTUK II

De onderzoeksvragen

Het onderzoek heeft tot doel antwoord te geven op twee centrale vragen:

- welke typen alcohol-verkeerswet overtreders worden bereikt door de AVC's?
- welke effecten hebben de AVC's op relevante kennis, attitudes en gedragingen van de cursisten?

Bij het eerste punt gaat het erom welke populaties van alcohol-verkeerswet overtreders door de cursussen worden bereikt. Ten eerste zal hierdoor duidelijk worden of de cursussen worden gegeven aan die personen voor wie zij gezien de gestelde criteria voor deelname ook zijn bedoeld. Bovendien ontstaat enig inzicht in de mogelijke selectiviteit in het bereik van de cursussen. Dit punt is met name van belang in verband met de vrijwillige deelname aan de cursussen. Welke typen van verkeersovertreders (naar justitiële en persoonlijke kenmerken) zijn oververtegenwoordigd of juist ondervertegenwoordigd onder de deelnemers? Inzicht hieromtrent maakt het mogelijk om werwing en eventueel opzet van de cursus aan te passen bij de groepen die men met de cursus wil bereiken.

Bij het tweede punt gaat het er om in hoeverre de speciaal preventieve effecten die met de cursussen worden beoogd in feite ook worden bereikt. Hiervoor is in laatste instantie het effect op het feitelijke rijgedrag van de cursisten het meest wezenlijk.

Vanuit het justitiële perspectief mag de cursus succesvol worden genoemd wanneer de cursisten minder vaak dan voorheen onder invloed aan het verkeer deelnemen.

Op zowel meettechnische als inhoudelijke gronden kan dit belangrijkste succescriterium niet als enige volstaan. De effecten op relevante kennis en attitudes m.b.t. alcohol-verkeersgedrag kunnen worden beschouwd als belangrijke intermediaire doelstellingen. Om deze redenen zullen ze als succescriteria in het onderzoek worden betrokken.

Ook het effect op het drinkgedrag als zodanig is om tweeërlei redenen als succescriterium te beschouwen. Vanuit het volksgezondheidsperspectief heeft het een autonome waarde, voor de doelstelling van de AVC's kan het uiter-

aard een belangrijke interveniërende variabele zijn. Om deze redenen wordt ook dit punt in de effectevaluatie betrokken.

De onderzoeksopzet

Eerder werd reeds vermeld dat het onderhavige onderzoek voor een groot deel vergelijkbaar zal zijn met het onderzoek naar het project in Assen, doch hier ook op belangrijke punten van zal verschillen. Zo bestond de onderzoekspopulatie van het project in Assen uit alle deelnemers aan de cursus in dit ene arrondissement gedurende de periode van een jaar en een controle-groep uit een ander arrondissement van ongeveer dezelfde grootte en uit eenzelfde periode (de aantallen bedroegen 211 resp. 170 respondenten). Zowel de onderzoeks- als de controle-groep werkte mee aan een voormeting, een tussenmeting en een eindmeting, die deels schriftelijk, doch voor een groot deel mondeling uitgevoerd werden. In het huidige onderzoek bestaat de onderzoekspopulatie uit alle deelnemers aan de AVC in alle arrondissementen, en de onderzoeksgroep uit een minimum aantal van 100 tot een maximaal aantal van 150 respondenten per arrondissement. De controle-groep wordt gevormd door alcohol-verkeersdelinquenten die niet hebben deelgenomen aan een AVC, maar wel voldoen aan de criteria daarvoor. Bij de paragraaf over de controle-groep gaan we hier nader op in. Door deze opzet is het totale aantal respondenten bij dit onderzoek vele malen groter dan bij het Assense onderzoek. Mede om die reden worden de respondenten alleen schriftelijk benaderd.

Een tweede verschil tussen beide evaluatie-onderzoeken is het volgende: in het Assense onderzoek werden zowel bij de cursusdeelnemers als bij de controle-groep de kennis, de attitude en de gedragingen d.m.v. vragenlijsten gemeten en met elkaar vergeleken. In het huidige onderzoek zal om praktische redenen bij de controle-groep uitsluitend de officieel geregistreeerde alcohol-verkeerscriminaliteit worden vastgesteld. Beide groepen zullen dus niet kunnen worden vergeleken op kennis, attitude en zelf-gerapporteerde gedragingen. Eventuele korte- en lange-termijnveranderingen op deze punten kunnen alleen worden vastgesteld binnen de groep deelnemers zelf.

Een bezwaar tegen vergelijking op uitsluitend geregistreeerde alcohol-verkeers criminaliteit is het feit dat geregistreeerde criminaliteitsgegevens doorgaans slechts een gedeelte van de feitelijke criminaliteit weergeven. Dit bezwaar wordt ondervangen door de grote aantallen res-

pondenten die bij dit onderzoek zijn betrokken. Doordat dit onderzoek niet slechts één, maar alle arrondissementen bestrijkt, kunnen de gegevens van de deelnemers aan de cursussen ook op dit niveau vergeleken worden. De inhoud van de cursussen is zoveel mogelijk landelijk met elkaar in overeenstemming gebracht, maar de diverse arrondissementen verschillen wel van elkaar voor wat betreft wervingsbeleid, model en omgevingsfactoren. Om een dergelijke vergelijking mogelijk te maken zullen over deze aspecten ook gegevens verzameld worden.

Meetinstrumenten en fasering van de materiaalverzameling

Voor het meten van kennis, attitude en gedrag van de cursusdeelnemers is voorzien in drie meetmomenten: een voormeting bij het begin van de cursus, een tussenmeting aan het eind van de cursus en een eindmeting na verloop van een jaar. Deze drie meetmomenten zijn ondergebracht in twee onderzoeksfasen. In de eerste fase is de materiaalverzameling gekoppeld aan de gegeven cursussen. De tweede fase van materiaalverzameling begint een jaar na het afsluiten van de respectievelijke cursussen. Waar mogelijk wordt gebruik gemaakt van de reeds bestaande meetinstrumenten die zijn ontwikkeld voor de Assense evaluatie (zie: Bovens, Evaluatie van het Alcohol Verkeer Project Drenthe, Staatsuitgeverij, 1987). De voormeting, helemaal aan het begin van de cursus, bestaat uit achtergrondgegevens, kennisvragen, attitudevragen en gedragsvragen, de zogenaamde nulmeting. De tussenmeting, aan het eind van de cursus, bestaat uit kennisvragen en attitudevragen, waarmee eventuele verschillen in kennis en attitude op de korte termijn gemeten kunnen worden. Een gedragsverandering kan uiteraard op deze termijn niet plaatshebben en vermeld dient te worden dat voor een attitudemeting deze termijn ook erg kort is. De eindmeting zal attitudevragen en gedragsvragen bevatten om eventuele veranderingen op de langere termijn te meten. Bij de eindmeting zullen niet alsnog kennisvragen gesteld worden, daar de eindmeting schriftelijk zal gebeuren en de cursisten er dus maar hun cursusboek op hoeven na te slaan om de antwoorden op deze vragen te kunnen nalezen. De eerste twee metingen maken deel uit van de cursus. Voor de eindmeting zullen de deelnemers na een jaar schriftelijk benaderd worden met (indien noodzakelijk) een herinnering. Een schriftelijke eindmeting zal een lagere respons opleveren dan een mondelinge en een zekere vertekening geven, waarmee bij de uitwerking van de resultaten en

de rapportage rekening gehouden zal worden. De termijn, waarbinnen de recidive gemeten zal worden, bedraagt een jaar en begint direct na afloop van de gevolgde cursus. De justitiële gegevens zullen over deze periode opgevraagd worden. Voor de controle-groep geldt eenzelfde termijn. In de afgelopen maanden van dit jaar is na afsluiting van de eerste termijn van gegevensverzameling in elk arrondissement een profiel gemaakt van de kenmerken van de AVC in dat arrondissement. Deze profielen bevatten een beschrijving van het gehanteerde model (officiers- of rechtersmodel of een combinatie) en het wervingsbeleid, d.w.z. welke doelgroep wordt benaderd, de manier waarop dit gebeurt en welke compensatie er tegenover het volgen van een AVC staat. Daarnaast zijn de kenmerken van de cursisten en hun scores op de kennis- en attitude-vragen in dit profiel opgenomen. Korte termijn effecten op de belangrijkste van deze kennis- en attitude-variabelen zijn erin vermeld. In de afgelopen periode zijn deze arrondissementale profielen ter beschikking gesteld aan de cursusleiders in de desbetreffende arrondissementen. In dit rapport zijn als bijlage een aantal tabellen opgenomen met uitsplitsingen naar arrondissement en model (bijlage V).

De controle-groep

Om inzicht te krijgen over de voor dit project uiteindelijk belangrijkste vraag of deelnemers aan de cursus een andere specifieke recidive vertonen dan niet-deelnemers is het noodzakelijk een controle-groep samen te stellen. De controle-groep zal moeten bestaan uit alcohol-verkeersdelinquenten, die voldoen aan dezelfde officiële criteria voor het in aanmerking komen voor deelname aan de AVC's, doch die geen cursus gevolgd hebben. Het aanbod van mensen die een alcohol-verkeersdelict gepleegd hebben, zou men schematisch als volgt kunnen indelen:

Periode voor AVC	Periode tijdens AVC
voldoen aan criteria AVC	voldoen aan criteria AVC < deelnemers niet-deelnemers
voldoen niet aan criteria AVC	voldoen niet aan criteria

De onderzoekspopulatie wordt gevormd door alle alcoholverkeersdelinquenten die voldoen aan de criteria voor deelname aan een AVC. Deelnemers aan de AVC vormen de onderzoeksgroep; de controle-groep bestaat uit niet-deelnemers uit deze zelfde populatie van wetsovertreders. Niet-deelnemen aan een AVC van delinquenten die hiervoor wel in aanmerking zouden komen is denkbaar onder verschillende condities. Deze hebben consequenties voor de vergelijkbaarheid van de onderzoeksgroep en de controle-groep. Dit is uiteraard een punt van wezenlijk belang, om zoveel mogelijk uit te kunnen sluiten dat eventuele recidiveverschillen tussen onderzoeks- en controle-groep systematisch worden beïnvloed door andere effecten dan die van de AVC. Binnen deze onderzoeksopzet zijn twee typen storende effecten van belang. Deze kunnen worden aangeduid als een tijdseffect en een selectiviteitseffect. Van een tijdseffect is sprake wanneer de controle-groep wordt getrokken uit de periode voor de invoering van de AVC. Door de verschillen in situering in tijd waarin de recidive wordt geregistreerd zijn bepaalde storende effecten denkbaar, bijv. een veranderend opsporingsbeleid, of een voortschrijdende invloed van voorlichtingscampagnes. Wanneer daarentegen controle-groepen worden getrokken uit de populatie van niet-deelnemers synchroon met de wel-deelnemers aan de AVC dan liggen andere storende factoren voor de hand. Het is niet onaannemelijk dat de degenen die zich melden voor een AVC ook in andere relevante opzichten verschillen van degenen die kennelijk geen interesse hebben in deelname aan een AVC.

Om deze redenen worden de controle-groepen op de volgende wijze samengesteld: uit 8 arrondissementen wordt een controle-groep getrokken, waarvan de helft komt uit een periode dat er nog geen AVC was en de andere helft uit de niet-deelnemers aan het AVC. De arrondissementen worden zo gekozen dat er een redelijke verdeling bestaat tussen officiers- en rechtersmodel en tussen grotere en kleinere arrondissementen. De omvang van de controle-groep zal per arrondissement ongeveer 150 respondenten zijn, zodat de totale groep uiteindelijk ongeveer 1200 cases zal omvatten.

Verdere verloop van het onderzoek

Verwacht werd dat de materiaalverzameling voor de eerste fase in februari 1990 afgesloten zou kunnen worden. Deze periode moest echter met een aantal maanden verlengd worden om voor alle arrondissementen voldoende respondenten

te hebben.

De termijn, waarbinnen de recidive gemeten wordt, zou voor de laatste deelnemers eind februari 1991 beëindigd zijn, hetgeen nu zomer 1991 wordt. Daarna zal nog rekening gehouden moeten worden met een periode, waarbinnen het plaatshebben van recidive werkelijk in de justitiële documentatie bijgeschreven zal zijn, welke periode voor sommige arrondissementen een half jaar kan beslaan. Dit brengt ons al tot eind 1991, zodat het eindrapport in concept begin 1992 tegemoet kan worden gezien.

HOOFDSTUK III

De cursus

De verantwoordelijkheid voor de uitvoering van de cursus is in handen van de Consultatiebureaus voor Alcohol en Drugs (CAD's), die hiervoor één of meer cursusleiders in dienst hebben. Alleen in Dordrecht wordt de AVC verzorgd door de Stichting Reclassering.

De cursus wordt op twee werkdagen gegeven. In sommige arrondissementen is sprake van twee aaneengesloten cursusdagen, in andere zit er een (kleine) week tussen.

De deelnemersgroepen zijn bij voorkeur samengesteld uit 10 tot 15 personen. Bij de onderzoeksgroep varieerde de groepsgrootte echter van twee tot achttien deelnemers. Bij vergelijking bleek de factor groepsgrootte geen effect te hebben op kennis- of attitudeverandering.

Tijdens de cursus worden de volgende onderwerpen behandeld:

- de gevolgen van alcohol in het verkeer.
- alcohol en het menselijk lichaam.
- alcohol en rijvaardigheid.
- alcohol en de wet.
- alcoholge- en misbruik.
- hulpverlening bij alcoholproblemen.
- slachtoffers.

De cursusleider behandelt een aantal van deze onderwerpen met gebruik van videomateriaal en groepsopdrachten. Hij of zij zorgt er tevens voor dat er voldoende gelegenheid is tot het stellen van vragen en bevordert het discussiëren over de gepresenteerde onderwerpen.

Een aantal onderdelen wordt doorgaans verzorgd door gast-sprekers. De invloed van alcoholgebruik op het lichaam wordt behandeld door een arts, de hulpverlening bij alcoholproblemen door een ervaringsdeskundige of hulpverlener van het CAD. Voor het onderdeel alcohol en de wet komt er meestal een officier of een rechter, maar ook wel politiemensen, advocaten of juridische medewerkers van universiteit en openbaar ministerie. In Dordrecht heeft men tevens de medewerking van het bureau Slachtofferhulp.

Er bestaat een cursusmap, waarin alle onderwerpen die in de cursus behandeld zijn, nog eens kort zijn samengevat. Belangstellenden kunnen deze map (tegen een geringe vergoeding) na afloop van de cursus meekrijgen.

De doelgroep

De doelgroep voor de AVC bestaat uit personen die voor rijden onder invloed vervolgd worden en volgens de richtlijnen voor vervolging van het openbaar ministerie niet voor een transactie in aanmerking komen. Dit doet zich voor wanneer sprake is van:

- a: een bloedalcoholgehalte (bag) van minimaal 1,31 % of een adimalcoholgehalte (aag) van minimaal 571 microgram.
- b: het weigeren van de bloedproef of ademanalyse.
- c: een eerdere veroordeling in combinatie met een bag hoger dan 1 % of een aag hoger dan 435 microgram.

In de richtlijnen worden zes schijven gehanteerd, overeenkomend met de volgende bloed- of adimalcoholgehaltenes:

	bag	aag	
schijf 1	0,51-0,8	221-350	
schijf 2	0,81-1,0	351-435	+recidivisten schijf 1
schijf 3	1,01-1,3	436-570	+recidivisten schijf 2
schijf 4	1,31-1,8	571-785	+recidivisten schijf 3
schijf 5	1,81-2,5	786-1090	+recidivisten schijf 4 +weigeraars alc.test
schijf 6	> 2,5	> 1090	+recidivisten schijf 5

Bovengenoemde doelgroep omvat de schijven 4 tot en met 6. Uitgezonderd zijn personen, die tevens ernstig persoonlijk letsel aan derden hebben veroorzaakt. In de meeste arrondissementen wordt de gehele doelgroep benaderd. In Zwolle en Zutphen beperkt men zich tot schijf 4 en 5, in Rotterdam tot 5 en 6 (later is daar schijf 4 aan toegevoegd). In Alkmaar worden door het parket geen recidivisten benaderd, doch deze kunnen later, na aanhouding van hun zaak door de rechter, toch bij de cursus terecht. Alleen in Haarlem kunnen ook minder "ernstige" alcohol-verkeers delinquenten aan een AVC deelnemen. Daar komen namelijk alle verdachten tot een promillage van 2,5 in aanmerking. Wie alleen een boete moet betalen kan de

cursus volgen, maar krijgt geen strafcompensatie (schijf 1 t/m 3).

Er bestaan richtlijnen voor de straffkorting, ontwikkeld voor het experiment in Assen. Deze korting bedraagt f500,- boete, of 3 maanden ontzegging van de rijbevoegdheid. Ook kunnen twee weken onvoorwaardelijke gevangenisstraf omgezet worden in een voorwaardelijke straf. Is dit het geval, dan wordt er wel f1500,- boete aan de straf toegevoegd. Hoewel de begeleidingscommissie het volgen van deze richtlijnen ten sterkste aanbeveelt, blijken er geen uniforme praktijken te bestaan voor de "honorering" van deelname aan een AVC.

De informatie over de AVC, die potentiële deelnemers voor de cursus uitgereikt of toegezonden krijgen, vermeld doorgaans wel dat het volgen van de cursus strafvermindering op kan leveren. De hoogte hiervan wordt meestal niet genoemd. In Alkmaar, Arnhem, Zutphen, Dordrecht en Den Haag wordt hierover wel voorafgaande informatie gegeven. In Den Haag is de genoemde korting op de ontzegging tevens hoger, nl. vier of zes maanden, in Alkmaar lager (2 mnd).

De modellen

Deelname aan de cursus komt tot stand via twee verschillende modellen. In grote lijnen werken deze modellen als volgt:

Bij het rechtersmodel wordt de verdachten vóór de zitting gewezen op de mogelijkheid de cursus te volgen. Zij moeten dan wel ter terechtzitting verschijnen om kenbaar te maken dat zij dit willen. In dat geval legt de rechter een gedeelte van de straf voorwaardelijk op met als bijzondere voorwaarde dat de cursus met succes doorlopen wordt. Voldoet betrokkene hier niet aan dan wordt het voorwaardelijk deel van de straf alsnog omgezet in onvoorwaardelijk.

Bij het officiersmodel worden, in samenwerking met het parket, de verdachten bij de dagvaarding geattendeerd op de mogelijkheid tot het volgen van de cursus (in Den Bosch en Almelo wordt dit gedaan door de politie). De verdachten dienen dan binnen een bepaalde termijn de cursus gevolgd te hebben, hetgeen aan de officier teruggemeld wordt. Deze houdt hier vervolgens bij de eis rekening mee. Leeuwarden is het enige arrondissement waar niet volgens één van beide modellen gewerkt wordt, maar met een combinatie van beide. Alle potentiële deelnemers worden door het parket benaderd om de cursus voor de zitting te volgen (officiersmodel). Diegenen, die om welke reden dan ook

niet op deze uitnodiging zijn ingegaan, kunnen als zij dat willen ter terechtzitting alsnog het volgen van de cursus opgelegd krijgen (rechtersmodel). Overigens worden deze laatste mensen niet extra gestimuleerd om alsnog voor de cursus te kiezen.

In Leeuwarden blijkt tweederde van de deelnemers de cursus vóór de zitting te volgen. Daarnaast blijkt in de praktijk dat waar men volgens het officiersmodel werkt, toch 12% van de mensen al ter terechtzitting zijn geweest op het moment dat zij de cursus gaan volgen. Soms wordt hun zitting aangehouden tot na de cursus, maar ook een veroordeling met bijzondere voorwaarde komt regelmatig voor. Hier is dus sprake van een spontane combinatie van officiers- en rechtersmodel. Dat in Leeuwarden een grotere groep alsnog via de rechter een cursus gaat volgen wordt wellicht veroorzaakt door het feit dat hier bewust gekozen is voor een combinatie-model.

HOOFDSTUK IV

De onderzoeksgroep

De verdeling van de respondenten in het onderzoek naar arrondissement, model en aantal cursussen is als volgt:

Arrondissement	Model	aantal respondenten	aantal cursussen
Den Bosch	Officier	81	8
Breda	Officier	118	15
Maastricht	Officier	143	11
Roermond	Officier	123	13
Arnhem	Rechter	141	14
Zutphen	Rechter	133	16
Zwolle	Rechter	143	18
Almelo	Rechter	132	20
Den Haag	Rechter	206	19
Rotterdam	Officier	145	14
Dordrecht	Rechter	126	11
Middelburg	Rechter	138	11
Amsterdam	Officier	134	10
Alkmaar	Officier	132	15
Haarlem	Officier	147	14
Utrecht	Officier	129	17
Leeuwarden	beide	128	17
Groningen	Rechter	72	8
Assen	Rechter	134	13
Totaal		2505	263

Het totaal aantal deelnemers per cursus varieert van 2 tot 18. In Almelo was het gemiddelde aantal van 7 deelnemers per cursus het laagst. Het hoogste gemiddelde hadden Amsterdam en Maastricht met 13.

Over het algemeen draaien de cursussen in de kleinere arrondissementen met een lagere frekwentie en een lagere gemiddelde bezetting dan die in de grotere arrondissementen: een gevolg van het lagere aanbod aan deelnemers. Daarnaast heeft men bij iedere cursus te maken met een aantal mensen, dat zich aanmeldt voor de cursus, maar op het laatste moment afzegt of niet op komt dagen. Hierdoor

worden cursusleiders af en toe geconfronteerd met een (zeer) kleine groep. Bij een hoog aanbod zonder afmeldingen draait men ook wel met relatief grote groepen. De periode van materiaalverzameling bij de verschillende arrondissementen liep uiteen van 4 tot 12 maanden. De cursusleiders lieten de deelnemers tijdens de cursus de vragenlijsten invullen tot er een voldoende aantal respondenten bereikt was. Het minimum aantal respondenten per arrondissement moest 100 bedragen, het maximum 150. Arrondissementen met een hoge frekwentie en grote groepen deelnemers waren daardoor het snelst klaar met de materiaalverzameling, die met een lage frekwentie en geringere aantallen deelnemers deden daar langer over. Daarnaast is het aanbod van cursisten in een aantal arrondissementen enige tijd gestagneerd, toen naar aanleiding van het arrest van 6 november 1989 van het gerechtshof in Den Haag het gebruik van de ademanalyse-apparatuur ter discussie werd gesteld en had men in een enkel arrondissement eigen problemen bij het overleg met het openbaar ministerie en de rechter.

Den Haag en Rotterdam hebben in mei 1989 als proefarrondissementen gefungeerd. Uit Den Haag zijn er, doordat er aansluitend doorgegaan is met de materiaalverzameling, relatief veel respondenten. De meeste arrondissementen begonnen in september/oktober 1989. De arrondissementen Den Bosch en Groningen hebben nog niet het minimum aantal van 100 respondenten bereikt. De voorlopige resultaten uit deze arrondissementen worden hier wel vermeld. In de eindrapportage zullen deze gegevens echter pas volledig zijn.

Leeftijd en geslacht

De gemiddelde leeftijd van de respondenten is 37 jaar. De leeftijdsverdeling in klassen ziet er als volgt uit:

17-25 jaar	16%
26-30 jaar	17%
31-40 jaar	15%
36-40 jaar	13%
41-45 jaar	16%
46-50 jaar	11%
ouder	13%

De jongste deelnemer was 17, de oudste 84 jaar. De leeftijd is heel regelmatig over alle categorieën verdeeld.

Opvallend is de gemiddeld duidelijk hogere leeftijd van de cursisten dan bij het evaluatie-onderzoek van het AVP Drenthe. Daar vormden de 18 tot en met 30 jarigen 46% van de onderzoeksgroep (hier 33%). In het AVP Drenthe was 21% ouder dan 40 tegenover 40% van de huidige onderzoeksgroep.

Slechts 6% van de gehele onderzoeksgroep bestaat uit vrouwen. Dit reflecteert het algemene gegeven van de zeer scheve sexe-verdeling onder de cliëntèle van het strafrecht. Zo maken vrouwen bijvoorbeeld slechts zo'n 3 tot 4 procent uit van de gedetineerdenbevolking.

Leefsituatie

Eenderde van de deelnemers is gehuwd, 20% is gehuwd geweest. De helft van de cursisten woont in een gezinssituatie met partner en/of kinderen, terwijl 31% als alleenstaande door het leven gaat. Van de overige 20% woont het merendeel bij de ouders en slechts enkelen met andere mensen of in een pension of inrichting.

Inkomsten uit werk heeft 71% van de cursisten. Zoals te verwachten is dit bij de hoger opgeleiden wat vaker het geval dan bij de minder hoog opgeleiden. Het opleidingsniveau is als volgt:

maximaal lagere school	25%
lager voortgezet/beroepsonderwijs	40%
middelbaar voortgezet/beroepsonderwijs	19%
hoger	16%

Autogebruik

Ruim de helft van de mensen haalde het rijbewijs, zodra zij daar oud genoeg voor waren, 31% haalde het op 20-25 jarige leeftijd en slechts 10% was ouder. Twee procent heeft geen rijbewijs en 5% heeft geen auto. Men rijdt het vaakst in de eigen auto, die gemiddeld 6 1/2 jaar oud is. Voor het werk wordt zo'n 14.000 km per jaar afgelegd en privé 10.000 km (het betreft hier mediane waarden, dwz. de middelste waarneming van een naar grootte geordende reeks waarnemingen. De mediaan is minder gevoelig voor extreem hoge of lage waarden dan het rekenkundig gemiddelde). Het rekenkundig gemiddelde van het totale aantal kilome-

ters per jaar is 23.500 km (mediaan: 17.000 km). Dit blijkt beduidend hoger te zijn dan het gemiddelde autogebruik in Nederland. Volgens CBS-gegevens bedroeg het gemiddelde kilometrage in 1988 15.430 km met een jaarlijkse stijging vanaf 1985 van 400 tot 500 km. Wanneer echter in de onderzoeksgroep een onderscheid gemaakt wordt tussen mannen en vrouwen (24.000 resp. 13.000 km), wordt door de ondervertegenwoordiging van vrouwen in deze groep het verschil deels verklaard.

Drie kwart van de deelnemers zit dagelijks in de auto en zegt moeilijk zonder auto te kunnen. 40% gebruikt de auto overal voor, zij stapt er automatisch in; de rest maakt ook gebruik van andere middelen van vervoer. Uit deze gegevens tezamen kan worden geconcludeerd dat de cursisten behoren tot een groep fervente en intensieve automobilisten. Het kan zijn dat de mogelijkheid van vermindering van de ontzegging van de rijbevoegdheid deze groep deelnemers een extra motivatie tot het volgen van de cursus geeft. Enige ondersteuning hiervoor is het gegeven, dat de meeste deelnemers de ontzegging na de gevangenisstraf de zwaarste sanctie vinden. Een vergelijking met het rijgedrag van alcoholverkeersdelinquenten die niet aan de cursus deelnemen kan echter op basis van het onderzoeksmateriaal niet gemaakt worden, zodat niet gezegd kan worden dat deze laatste groep minder intensief van de auto gebruik maakt. Op zichzelf kan intensief autogebruik ook een belangrijke risicofactor voor het plegen van alcohol-verkeersdelicten zijn. Tot op zekere hoogte zou kunnen opgaan dat dergelijke delinquenten zich niet alleen onderscheiden door een minder verantwoordelijk alcoholgebruik, maar ook door een sterkere afhankelijkheid van de auto. In preventief opzicht kan dit gezichtspunt belangrijke aanknopingspunten bieden.

Het delict en de justitiële gegevens

Het gemiddelde bloedalcoholgehalte bij het delict waarvoor men deze keer aangehouden is, is 1,74 ‰ (hier zijn de ademalcoholgehalten omgerekend om één gelijke en vergelijkbare maat voor iedereen te hebben). De meeste deelnemers hadden een promillage tussen de 1,31 en 1,8 (44%) of van 1,81 tot en met 2,5 (29%). 5% zat hoger en 9% weigerde de bloedproef of ademanalyse. Tot schijf 4 behoren tot slot nog de recidivisten, die een promillage hadden tussen de 1 en 1,3 ‰ (5%).

We kunnen al met al concluderen dat 92% van de cursisten voldoet aan de richtlijnen voor deelname aan een AVC. Van

de overige 8% is een aantal afkomstig uit het arrondissement Haarlem, dat zoals gezegd ruimere criteria hanteerde. Voor ca. 3% speelde misschien het feit een rol, dat men betrokken was bij een ongeval. Daarnaast is het mogelijk dat, zoals een cursusleider opmerkte, een aantal cursisten hun recidive niet heeft opgegeven. Het was hem tijdens de cursus opgevallen dat sommige cursisten, die eerder al eens tot een boete waren veroordeeld voor rijden onder invloed, dit niet beschouwden als een eerdere veroordeling. Al met al blijft bij ongeveer 5% het feit van het niet voldoen aan de criteria voor deelname aan een AVC onverklaard.

De tijd tussen delict en cursus was gemiddeld tien maanden. Er bestaat een te verwachten verschil in duur tussen arrondissementen met een officiersmodel en met een rechtersmodel. In de eerstgenoemde arrondissementen bedraagt de termijn iets minder dan negen maanden, in de tweede elf maanden. Er bestaan echter grote verschillen tussen de afzonderlijke arrondissementen. In Den Bosch, Almelo en Alkmaar verloopt een en ander het snelst, gemiddeld ongeveer zeven maanden. Assen kent de langste termijn van veertien maanden.

30% van de deelnemers werd aangehouden vanwege opvallend rijgedrag. In 26% van de gevallen waren zij betrokken bij een ongeval of zij liepen tegen de lamp bij een alcoholcontrole (17%). Alhoewel hier niet naar is gevraagd mag, gezien de criteria voor deelname aan een AVC, worden aangenomen dat het ongevallen waren zonder (ernstig) letsel aan derden. Dat ook deze ongevallen echter behoorlijk ernstig kunnen zijn spreekt uit de volgende voorbeelden: "ik heb een lantarenpaal eruit gereden" , "ik raakte in een slip en vloog uit de bocht" en "ik viel in slaap en reed tegen een lantarenpaal".

Niet iedereen, die aangehouden werd, zat op dat moment in de auto. Verschillende mensen werden aangehouden toen zij al elders waren. Daarnaast werd een aantal mensen aangehouden op de motor, een enkeling zelfs op bromfiets of fiets: "ik was dronken en probeerde mijn fietsslot open te maken -ik was tamelijk wankel ter been-, toen er een partrouillewagen passeerde".

Delictverleden

Volgens eigen opgave was 42% van de deelnemers al eens eerder veroordeeld voor rijden onder invloed, eenderde had al eerder een ontzegging van de rijbevoegdheid. Wanneer we

hierbij ook rekening houden met het onbekende, maar waarschijnlijk niet geringe aantal cursisten dat met hun alcohol-verkeersgedrag vaak door de mazen van het net is geglipt, dan mag worden aangenomen dat de meerderheid van de cursisten bestaat uit veelvuldige overtreders van de alcohol-verkeerswet.

Dit wordt niet weersproken door het gegeven dat eenderde van de deelnemers aangaf (verder) het afgelopen jaar nooit onder invloed te hebben gereden. Het lijkt waarschijnlijk dat zich onder deze groep een aantal mensen zal bevinden dat dit al te fraai voorspiegelt. Sociale wenselijkheid zal bij deze (op zich echter onvermijdelijke vraag) zeker een rol spelen. 43% geeft te kennen het afgelopen jaar "een paar keer" te hebben gereden, nadat zij eigenlijk teveel hadden gedronken en 20% zei dit regelmatig te hebben gedaan. Op de vraag of men wel eens na het drinken van alcohol met de auto weggaat, waarbij in het midden gelaten werd hoeveel dit dan is, antwoordt 60% dat dit wel voorkomt. Ook dit relatief lage percentage geeft een aanwijzing dat dit soort vragen waarschijnlijk al te rooskleurig wordt beantwoord.

Aan rijden na een ontzegging van de rijbevoegdheid zei 8% van de totale steekproef zich schuldig te hebben gemaakt.

Hulpverlening

Het belangrijkste gegeven met betrekking tot de hulpverlening is dat een grote meerderheid van de cursisten daar nog nooit mee te maken heeft gehad. Mogelijk zal voor een aantal mensen het deelnemen aan een AVC de eerste stap in de richting van de hulpverlening kunnen betekenen. Hiernaar wordt in de tweede fase van het onderzoek gevraagd. 440 deelnemers (18%) hebben wel eens contact gehad met een hulpverleningsinstelling op het gebied van alcohol. 85 van deze gevallen betroffen kortdurende contacten voor informatie of in het kader van een voorlichtingsrapport.

De meeste contacten waren met het CAD, daarnaast ging men naar de A.A., een verslavingskliniek of een combinatie daarvan en een enkeling ging naar een arts, psychiater, het RIAGG of het algemene maatschappelijk werk. De hulpverlening had meestal de vorm van persoonlijke gesprekken. 79 contacten duurden langer dan een half jaar en 75 contacten waren nog niet beëindigd.

Eenderde van de mensen, die contact onderhielden met een hulpverleningsinstelling, geeft te kennen geen alcohol meer te drinken. Van diegenen met een lopend contact was dit bij meer dan de helft het geval.

Drinkgedrag

De meeste mensen verkeren in een omgeving (werk en privé), waar een paar keer per week alcohol wordt gedronken, eenvijfde wordt hier elke dag mee geconfronteerd en een kwart minder vaak. Er wordt even vaak thuis als buitenshuis gedronken, maar qua hoeveelheid meer buiten de deur, terwijl 11% van de deelnemers aangeeft helemaal geen alcohol meer te drinken. Deze laatsten zijn in de rest van deze paragraaf buiten beschouwing gelaten.

De deelnemers is gevraagd hoe vaak zij het afgelopen half jaar dronken en hoeveel zij dan meestal dronken. Samen geven deze vragen de alcoholconsumptie aan (zie ook bijlage IV). Deze was als volgt:

3-7 keer per week meer dan 6 glazen	òf	
1-2 keer per week meer dan 10 glazen		23%

3-7 keer per week 5-6 glazen	òf	
1-2 keer per week 7-10 glazen	òf	23%
1-3 keer per maand meer dan 10 glazen		

3-7 keer per week 4 glazen	òf	
1-2 keer per week 5-6 glazen	òf	20%
1-3 keer per maand 7-10 glazen		

overigen		34%
----------	--	-----

Volgens deze gegevens zou minder dan een kwart van de cursisten er een duidelijk intensief patroon van alcoholgebruik op na houden. Waarschijnlijk moet ook dit resultaat met enige scepsis worden benaderd. Het is een algemeen bekend feit dat het eigen drinkgedrag vaak wordt onderschat. Met betrekking tot de onderzochte groep zijn er goede redenen om aan te nemen dat deze tendens nog sterker zal meespelen. Tenslotte is "matig drinken" juist in de context van de AVC een uitermate sociaal wenselijk gegeven. Daarnaast zou ook de aanhouding een "ontnuchterende" werking kunnen hebben gehad: men is hier zo van geschrokken, dat dit zijn uitwerking heeft op de alcoholconsumptie. Het feit dat 11% van de deelnemers zegt helemaal niet

meer te drinken ondersteunt deze visie. Mocht dit een tijdelijk effect zijn, dan zal dit moeten blijken na de name-ting, waar wederom naar het drankgebruik zal worden ge-
vraagd.

In de vragenlijst was tevens een alcoholtest opgenomen (zie bijlage III). Het voordeel van een dergelijke test is dat de antwoorden wat minder vanzelfsprekend in de sfeer van de sociale wenselijkheid liggen en daarom mogelijk be-
trouwbaarder zullen zijn dan de rechtstreekse vragen naar drinkgedrag. Zo meldde bijv. meer dan eenderde van dege-
nen die een zeer laag patroon van alcoholconsumptie aanga-
ven drie of meer symptomen van deze alcoholtest. Het gaat
hier om symptomen die regelmatig optreden bij mensen die
problemen hebben met of door hun drinkgedrag. Hoe vaker
men ja antwoordt op de vragen van deze test, hoe meer kans
dat men een alcoholprobleem heeft. Hieronder zijn de ant-
woorden schematisch weergegeven:

geen tot weinig symptomen (0-2 keer ja)	51%
redelijk veel symptomen (3-4 keer ja)	29%
veel symptomen (5-9 keer ja)	20%

De gegevens van bovenstaande variabelen (alcoholconsumptie en aantal symptomen) zijn door Bovens in het evaluatieon-
derzoek Assen samengevoegd tot één variabele voor
"drinkgedrag" (zie bijlage IV). Deze gecombineerde varia-
bele geeft het volgende beeld te zien:

	huidig onderzoek	AVP Assen
licht	22%	22%
licht-matig	21%	22%
matig	19%	13%
matig-excessief	18%	21%
excessief	13%	14%
zeer excessief	7%	9%

De resultaten op het punt van drinkgedrag zijn in beide
onderzoeken opvallend overeenkomstig.

HOOFDSTUK V

De kennis van de deelnemers

Het vergroten van de kennis van de deelnemers is een van de doelstellingen van de cursus. De kennis van de deelnemers is gemeten voor het begin van de cursus en direct na afloop ervan. Hierbij is gebruik gemaakt van de kennisvragenlijst, die door Bovens is ontwikkeld en getest in zijn onderzoeken te Grave en Assen (zie bijlage II).

De kennisvragenlijst omvat 27 vragen. Het aantal juiste antwoorden op deze vragen is voor iedere deelnemer omgezet in een 10-puntsschaal die het kennisniveau bij aanvang, dan wel na afloop van de cursus aangeeft. Deze schaal is gelijk aan wat gebruikelijk is bij rapportcijfers. Om deze reden zullen we soms de termen "onvoldoende", "matig" en "voldoende" hanteren om het kennisniveau aan te duiden. Hierbij dient in aanmerking te worden genomen dat deze termen in feite niet letterlijk kunnen worden genomen, omdat er aan de begrippen geen inhoudelijke maatstaven ten grondslag liggen. Er bestaat bijv. geen duidelijkheid over de vraag wanneer kennis als "voldoende" of "onvoldoende" moet worden beschouwd. In principe zou dit kunnen worden opgelost wanneer deskundigen zich erop zouden beraden bij welk niveau van kennis er van voldoende of onvoldoende zou kunnen worden gesproken. Er is hier toch voor gekozen om deze indeling te hanteren om een vergelijking met het AVP Assen mogelijk te maken.

Kennis bij aanvang

Voordat de cursus gevolgd werd lag het gemiddelde kennisniveau op een 4,9 (mediaan 5). Ingedeeld naar onvoldoende, matig en voldoende scoorde men als volgt:

onvoldoende	(0-4)	40%
matig	(5)	24%
voldoende	(6-10)	36%

Slechts eenderde van de deelnemers beschikte voor aanvang van de cursus over een voldoende kennis. Op zich is dit echter weer veel hoger dan het initiële kennisniveau dat

bij het AVP in Assen in 1985 werd gemeten. Daar scoorde nog geen 20% een voldoende bij aanvang van de cursus. Dit verschil in kennis valt niet te verklaren uit een kenmerk van het arrondissement Assen, gezien het feit dat bij het huidige onderzoek in Assen 38% bij aanvang een voldoende scoorde. De meest voor de hand liggende verklaring moet dan ook zijn dat in het verloop van de laatste jaren de kennis over alcohol-verkeersproblematiek is toegenomen. Wellicht heeft de grotere aandacht voor dit onderwerp (voorlichtingscampagnes, publiciteit voor de Alcohol-verkeerscursussen) hierbij een rol gespeeld.

Kennis na afloop

Na het volgen van de cursus blijkt de kennis van de deelnemers aanzienlijk toegenomen te zijn: het gemiddelde is nu een 7,9 (mediaan 8) geworden en er zijn nog maar weinig mensen, wier kennis onvoldoende is:

onvoldoende	(0-4)	2%
matig	(5)	3%
voldoende	(6-10)	95%

Bij het op zich zeer kleine percentage cursisten die het zowel vooraf als achteraf erg slecht deden, hebben wellicht leesmoelijkheden bij het beantwoorden van de vragenlijst meegespeeld. Cursisten die moeite hadden met lezen en invullen konden door de cursusleiders geholpen worden. Er bestond echter de indruk dat niet allen voor wie dit gold daarvan gebruik hebben gemaakt. Een verdere aanwijzing hiervoor is dat de meeste mensen met een onvoldoende aan het begin zowel als aan het eind van de cursus een laag opleidingsniveau hadden.

In vergelijking met het AVP Drenthe is ook het kennisniveau na afloop hoog, maar de kennistoename is iets minder. De verklaring is duidelijk: de aanvangskennis nu is hoger, men kan er daarom minder bijleren.

In dit beeld past ook dat cursisten met een hogere opleiding vooraf een betere kennis hebben. Tijdens de cursus leren degenen met een lagere opleiding meer bij, zodat aan het eind het verschil veel minder groot is geworden. Hetzelfde geldt voor diegenen, die al eens eerder voor een alcoholverkeersdelict veroordeeld zijn: zij hebben bij aanvang meer kennis, doch de cursus doet dit verschil geheel teniet.

Worden de arrondissementen met elkaar vergeleken, dan blijkt ook hier dat wie de minste kennis heeft, het meeste bijleert.

Almelo, Den Haag, Utrecht en Rotterdam maken wat dat betreft een reuze sprong: de toename in het aantal vol-
doenden bij hen is 66 tot 72% (gemiddelde=59%).

Tenslotte geven we in de volgende tabel een overzicht van de verschillen, waarbij per cursist de kennisscore van voor de cursus is afgetrokken van de kennisscore na de cursus.

1 of 2 punten minder	1%
gelijk aantal punten	5%
1 of 2 punten meer	34%
3 of 4 punten meer	42%
5 t/m 9 punten meer	19%

De attitude van de deelnemers

De relevante attitude waar het bij dit onderzoek om draait ligt natuurlijk nogal voor de hand: de geneigdheid van cursisten om bij een bepaald niveau van alcoholconsumptie al of niet aan het (snel)verkeer deel te nemen. Om over dit kardinale punt informatie te krijgen werden verschillende attitude-vragen gesteld.

Allereerst werd gevraagd hoeveel men in 2 à 3 uur tijd, ongeacht het strafrechtelijk verbod, zelf dacht te kunnen drinken om daarna nog echt goed te kunnen rijden. De volgende tabel laat zien welke percentages cursisten voor en na de cursus denken meer of minder dan vier alcoholische consumpties te kunnen drinken. Deze grens sluit aan bij het in de cursus gegeven richtsnoer dat vier het maximum verantwoorde aantal is.

voor en na de cursus 0-4 glazen	46.6%
voor en na de cursus >4 glazen	26.7%
voor 0-4 glazen, na >4 glazen	5.3%
voor >4 glazen, na 0-4 glazen	21.4%

Zowel voor als na de cursus was het aantal mensen, dat blijk geeft van een ongewenste inschatting van het vermogen om na alcoholgebruik aan het verkeer deel te nemen tamelijk groot, respectievelijk 48% en 32% van de cursisten. Dit houdt echter tevens in dat eenderde van diegenen, die bij het begin van de cursus een te hoge inschatting maakten, dit naderhand niet meer deden. Dat er sprake is van een bescheiden verschuiving in de gewenste richting blijkt ook uit het feit dat voor de cursus gemiddeld 2.6 consumpties werden genoemd als grens om nog goed te kunnen rijden, terwijl dit gemiddelde na de cursus was gedaald tot 2.1.

De antwoorden op de vraag naar ieders uiterste grens, "na hoeveel glazen zou u echt niet meer in de auto stappen, als rijden onder invloed niet strafbaar zou zijn" geven een geheel overeenkomstig beeld te zien. Zoals te verwachten zijn de percentages voor de ongewenste attitude voor en na de cursus (meer dan vier glazen) hierbij iets hoger, respectievelijk 57 en 40%.

Een andere categorie attitude-vragen ging in op het rijden na alcoholgebruik in verschillende situaties. De vraag luidde als volgt:

"U weet zeker dat er geen politiecontrole is. U hebt in ongeveer 4 uur tijd 10 glazen alcoholhoudende drank ge-

dronken en u moet ergens heen (hooguit 20 km). U heeft niemand bij u in de auto. Vindt u dat u nog wel kunt rijden? (in 4 situaties: overdag/'s-nachts, op bekende/onbekende weg)."

Het aantal mensen, dat vond dat zij in één van deze situaties nog wel konden rijden besloeg 41% bij aanvang van de cursus en 18% na afloop. Hier kan worden geconcludeerd dat er na de cursus een sterke verschuiving in de gewenste richting is opgetreden.

De meest directe en centrale attitudevraag was de volgende: "Wat is het maximum aantal glazen alcoholhoudende drank, waarna u in het vervolg nog gaat rijden? (na 2 à 3 uur tijd)."

In de volgende tabel worden de percentages behorend bij het opgegeven niveau van "voorgenomen" alcoholconsumptie bij wegverkeer voor en na de cursus gegeven.

	voor	na
geen	31%	31%
1-2 glazen	33%	36%
3-4 glazen	21%	25%
5-6 glazen	9%	6%
7-10 glazen	5%	2%
meer dan 10 glazen	1%	0,3%

De percentages deelnemers, die "te veel" opgaven, liggen hier ook lager dan bij de vorige vragen: voor de cursus 15% en erna 8%. Opvallend is dat een kwart van de cursisten na de cursus een hoger aantal glazen noemde dan aan het begin. De meesten bleven daarmee echter binnen de marges, zij wisten nu alleen beter waar de grenzen (dus ook de bovengrenzen) liggen.

In verband met dit laatstgenoemde effect moet het punt worden aangestipt van de mogelijke betekenis (de validiteit) van deze cruciale attitude-vraag. Juist bij deze vraag is het versturende effect van de sociale wenselijkheid waarschijnlijk maximaal. Enerzijds wordt uitdrukkelijk gevraagd naar een voornemen. Het is een dagelijks en onontkoombaar inzicht dat niets zo makkelijk is als het kenbaar maken van een goed voornemen en tegelijkertijd niets zo moeilijk als dit metterdaad ook uit te voeren. Anderzijds zal het juist in de context van een AVC-cursus sociaal en psychologisch tamelijk onaannemelijk zijn dat een flagrant onwenselijk voornemen wordt geuit. Dit alles impliceert dat vooral de (relatieve) veranderingen op dit

punt van belang zijn en niet zozeer de absolute aantallen die worden aangegeven. Bij de definitieve rapportage zal verder worden nagegaan wat de bruikbaarheid is van deze vraag.

In de volgende tabellen worden de verschillcores (voorgenomen aantal glazen na de cursus, afgetrokken van het voorgenomen aantal glazen voor de cursus) per cursist vermeld. De eerstvolgende tabel heeft betrekking op de groep respondenten die aanvankelijk minder dan vijf glazen als voorgenomen aantal opgaf. Bij de navolgende tabel gaat het om cursisten die aan het begin van de cursus vijf of meer glazen opgaven.

Verschilscore van deelnemers die bij aanvang minder dan 4 glazen opgaven:

als voorgenomen aantal

5 of meer glazen meer	2%
1 t/m 4 glazen meer	26%
gelijk aantal	50%
1 of 2 glazen minder	19%
3 of 4 glazen minder	4%

Verschilscore van deelnemers die bij aanvang meer dan 4 glazen opgaven:

5 of meer glazen meer	1%
1 t/m 4 glazen meer	4%
gelijk aantal	10%
1 of 2 glazen minder	29%
3 of 4 glazen minder	23%
5 of meer glazen minder	33%

De effecten worden hier duidelijker zichtbaar. Bij het overgrote deel (85%) van het betrekkelijk kleine aantal cursisten dat aan het begin van de cursus een "te groot" aantal voorgenomen alcoholconsumpties vermeldt vindt een verbetering van dit voornemen plaats.

Tenslotte werd gevraagd naar wat de cursist er in de eerste plaats van zou weerhouden onder invloed te gaan rijden: de angst om gepakt te worden of die voor de veiligheid van zichzelf of anderen. Bij de eerste meting koos 40% de angst om gepakt te worden en 57% de veiligheid (3% beide), bij de tweede meting was dit resp. 29 en 67% (3%

beide). Ook dit gegeven duidt er op dat de cursus (althans op de korte termijn) in zekere mate bijdraagt tot de fundering van een meer gewenste attitude met betrekking tot alcohol-verkeersgedrag.

Beoordeling van de cursus

45% van de deelnemers had zich voor de cursus opgegeven, omdat dit strafvermindering opleverde, 37% om meer over dit onderwerp te weten te komen en 13% omdat het hen sterk aangeraden werd. Sommige mensen zeiden, dat de cursus een goede steun in de rug was bij hun eigen goede voornemens. Er waren echter ook mensen, die dachten dat zij verplicht waren de cursus te volgen. Hen was kennelijk niet duidelijk gemaakt dat dit niet het geval is.

Ruim de helft had er van tevoren tegenop gezien en eenzelfde deel vond het ook wel zwaar. Ondanks dat laatste werd er overwegend positief op de cursus gereageerd. De meeste mensen vonden het nuttig en beoordeelden de gehele cursus goed (60%) tot zeer goed (30%). Slechts 8% vond het matig en een enkeling beoordeelde de cursus als slecht.

Aan de deelnemers werd tenslotte gevraagd of zij informatie in de cursus gemist hadden. Naast uitbreiding en verdieping van onderwerpen, die al in de cursus aan bod kwamen, werden de volgende onderwerpen meer malen genoemd:

- schokkende feiten en voorbeelden
- vergelijking met andere landen
- invloed en gevolgen van drugs en medicijnen
- gezichtspunten van de politie
- meer aandacht voor motor, bromfiets en fiets
- rol van de psychiater m.b.t alcoholgebruik (art. 18)
- achtergronden van alcoholgebruik, achterliggende problemen
- invloed van alcoholmisbruik op de sociale omgeving
- aktievere deelname van de cursisten d.m.v. werkopdrachten

BIJLAGEN

I:	De samenstelling van de begeleidingscommissie	i
II:	De kennisvragenlijst	iii
III:	De alcoholtest	ix
IV:	De variabele drinkgedrag	xi
V:	Tabellen	xiii

BIJLAGE I

DE SAMENSTELLING VAN DE BEGELEIDINGSCOMMISSIE

Voorzitter:

Mr. J.M. Huygen, Hoofdofficier van Justitie bij de arrondissementsrechtbank te Middelburg.

Secretaris:

Mw. drs. G.M.M. de Wit, medewerker projectstaf alternatieve sancties van de directie Jeugdbescherming en Reclasse-
ring.

Leden:

Mw. G.N. van Berkel, coördinator projectstaf alternatieve sancties van de directie Jeugdbescherming en Reclasse-
ring.

Mr. R. Bovens, eerst speciaal lid voor de begeleiding van het onderzoek, later opvolger van dhr. Soenveld als landelijk consulent AVC.

Drs. M. Hoekstra, directeur van de Nederlandse vereniging van CAD's.

Drs. H.J. van der Leek, directeur van de stichting reclassering te Den-Haag.

Mr. P.W. van Schendel, vice-president bij de arrondissementsrechtbank te Utrecht.

Drs. A.E. Soenveld, landelijk consulent AVC.

Dhr. J. Vlottes, directeur van de stichting reclassering West- en Midden Brabant, opvolger van dhr. van der Leek.

BIJLAGE II

DE KENNISVRAGENLIJST

Dit instrument is ontwikkeld door Bovens in zijn onderzoeken te Grave en Assen (zie: Bovens, Evaluatie van het Alcohol Verkeer Project Drenthe, Staatsuitgeverij, 1987). Het omvat de volgende vragen:

1. Waar zit volgens u de meeste alcohol in? (standaard-glazen)
 - in een normaal glas bier
 - in een glas jenever
 - in een glas wijn of port
 - maakt weinig of niets uit
 - weet niet

2. Als men zich veel beweegt (bv. dansen) verdwijnt de alcohol sneller uit het lichaam.
 - deze uitspraak is juist
 - deze uitspraak is onjuist
 - weet niet

3. Je kunt zelf goed aanvoelen of je nog kunt rijden, als je gedronken hebt.
 - deze uitspraak is juist
 - deze uitspraak is onjuist
 - weet niet

4. Na een nacht van ongeveer 8 uur slapen is alle alcohol uit het lichaam, ook als u veel hebt gedronken.
 - deze uitspraak is juist
 - deze uitspraak is onjuist
 - weet niet

5. Door een goede kop koffie wordt u weer wat nuchterder als u wat gedronken hebt, omdat daardoor de alcohol sneller uit het lichaam verdwijnt.
 - deze uitspraak is juist
 - deze uitspraak is onjuist
 - weet niet

6. De lever breekt de alcohol in het lichaam af. Hoeveel glazen alcoholhoudende drank worden er per uur afgebroken?

- minder dan 1 glas per uur
- tussen de 1 en 2 glazen per uur
- tussen de 2 en 3 glazen per uur
- 3 of meer glazen per uur
- weet niet

7. Bij een hoger lichaamsgewicht bent u minder snel onder invloed dan bij een lager lichaamsgewicht.

- deze uitspraak is juist
- deze uitspraak is onjuist
- weet niet

8. Als mensen die alcohol gedronken hebben in de buitenlucht komen worden ze weer wat nuchterder.

- deze uitspraak is juist
- deze uitspraak is onjuist
- weet niet

9. Met de urine verdwijnt per keer de alcohol van een half glas alcoholhoudende drank uit uw lichaam.

- deze uitspraak is juist
- deze uitspraak is onjuist
- weet niet

10. Kunt u een manier noemen om sneller nuchter te worden?

- ja, nl
- bestaat volgens mij niet
- weet niet

11. Hoeveel glazen alcoholhoudende drank kan een gemiddeld iemand in ongeveer 4 uur drinken voordat rijden gevaarlijk wordt?

- . glazen
- weet niet

12. Boven welk promillage of welk adem-alcoholgehalte mag u geen auto meer besturen?

- . promille bloed-alcoholgehalte
- . microgram adem-alcoholgehalte
- weet niet

13. Kunt u dit uitdrukken in glazen alcoholhoudende drank?
- . glazen
 - weet niet
14. Boven welk promillage of welk adem-alcoholgehalte mag u geen (brom)fiets meer besturen?
- . promille bloed-alcoholgehalte
 - . microgram adem-alcoholgehalte
 - is niet strafbaar
 - weet niet
15. De wet schrijft een bepaalde grens voor, waarboven u niet meer mag rijden na alcoholgebruik. Zolang u beneden die grens blijft, kunt u nooit veroordeeld worden voor rijden onder invloed.
- deze uitspraak is juist
 - deze uitspraak is onjuist
 - weet niet
16. U kunt alleen gevangenisstraf krijgen voor rijden onder invloed, indien u een ongeval veroorzaakt hebt, of indien u reeds eerder veroordeeld bent geweest voor rijden onder invloed.
- deze uitspraak is juist
 - deze uitspraak is onjuist
 - weet niet
17. Een verzekeringsmaatschappij is verplicht u te blijven verzekeren, ook al is bij de maatschappij bekend, dat u met de auto een ongeval heeft veroorzaakt onder invloed van alcohol.
- deze uitspraak is juist
 - deze uitspraak is onjuist
 - weet niet
18. Een medisch onderzoek naar aanleiding van een veroordeling voor rijden onder invloed kan u het verlies van het rijbewijs voor uw hele verdere leven kosten.
- deze uitspraak is juist
 - deze uitspraak is onjuist
 - weet niet

19. In het strafrecht maakt men onderscheid tussen misdrijven (zwaar) en overtredingen (lichter). Wat is rijden onder invloed?
- een misdrijf
 - een overtreding
 - weet niet
20. Tot welke categorie behoort het weigeren van de bloedproef of ademproef?
- misdrijven
 - overtredingen
 - is niet strafbaar
 - weet niet
21. Tot welke categorie behoort het weigeren van de blaas-test?
- misdrijven
 - overtredingen
 - is niet strafbaar
 - weet niet
22. Tot welke categorie behoort het rijden tijdens een ontzegging van de rijbevoegdheid?
- misdrijven
 - overtredingen
 - is niet strafbaar
 - weet niet
23. Bij geconstateerd rijden onder invloed of aanstalten maken hiertoe kan de politie een rijverbod opleggen. Iemand die dan toch gaat rijden maakt zich schuldig aan:
- een misdrijf
 - een overtreding
 - is niet strafbaar
 - weet niet
24. Als u wordt bestraft voor het rijden onder invloed op een bromfiets kunt u een ontzegging van de rijbevoegdheid voor motorvoertuigen krijgen.
- deze uitspraak is juist
 - deze uitspraak is onjuist
 - weet niet

25. Als u een ontzegging van de rijbevoegdheid hebt, mag u geen bromfiets rijden.
- deze uitspraak is juist
 - deze uitspraak is onjuist
 - weet niet
26. Bij geconstateerd rijden onder invloed kan de politie uw rijbewijs direct innemen.
- deze uitspraak is juist
 - deze uitspraak is onjuist
 - weet niet
27. Bij rijden onder invloed mag de rechter volgens de wet maximaal als straf opleggen:
- een ontzegging van de rijbevoegdheid van 2 jaar
 - een ontzegging van de rijbevoegdheid van 5 jaar
 - een ontzegging van de rijbevoegdheid van 2 jaar, bij herhaling (binnen 5 jaar) wordt dit 5 jaar
 - een ontzegging van de rijbevoegdheid van 5 jaar, bij herhaling (binnen 5 jaar) wordt dit 10 jaar
 - weet niet

Voor ieder juist antwoord kreeg men (maximaal) 3 punten. Dit was steeds het vetgedrukte alternatief. Bij vraag 12 en 14 was dit 0,5 of 1/2, bij vraag 13 2 of 2 à 3. Voor vraag 11 kreeg men 3 punten, als minder dan 5 glazen opgegeven werden en 2 punten voor 5 glazen. Voor de rapportcijfers moest men minimaal eentiende van het totaal aantal punten halen voor een 1, minimaal tweentiende voor een 2, etc.

De rapportcijfers 0 tot en met 4 worden tevens omschreven als "onvoldoende", het cijfer 5 als "matig" en de cijfers 6 tot en met 10 als "voldoende".

BIJLAGE III

DE ALCOHOLTEST

Dit instrument is eveneens ontwikkeld door Bovens (zie: Bovens, Evaluatie van het Alcohol Verkeer Project Drenthe, Staatsuitgeverij, 1987). De periode die men in beschouwing moet nemen bij het beantwoorden van de vragen is het laatste halfjaar, de antwoordmogelijkheden zijn ja en nee.

1. Heeft u wel eens geprobeerd minder te drinken?
2. Heeft u ooit het gevoel gehad, dat u moet minderen met drinken?
3. Ben u, na gedronken te hebben, de volgende dag wakker geworden, terwijl u zich voor een deel niet meer kon herinneren wat u tijdens het drinken gedaan of gezegd had?
4. Drinkt u wel eens door en eet u dan minder of helemaal niet?
5. Vindt u eigenlijk, dat u wel wat teveel drinkt?
6. Zijn er mensen, die u lastig hebben gevallen doordat zij kritiek hadden op uw drinken?
7. Heeft u, na één of twee glazen gedronken te hebben, een onweerstaanbaar verlangen om verder te drinken?
8. Drinkt u wel eens langer dan 12 uur achter elkaar door?
9. Drinkt u 's ochtends na het ontwaken om een kater kwijt te raken?

BIJLAGE IV

DE VARIABELE DRINKGEDRAG

Deze variabele is eveneens ontwikkeld door Bovens (zie: Bovens, Evaluatie van het Alcohol Verkeer Project Drenthe, Staatsuitgeverij, 1987). De variabele combineert het aantal drinkgelegenheden, het aantal glazen alcoholhoudende drank, dat gedronken wordt en het aantal symptomen van de alcoholtest, waarop gescoord wordt. Eerst zijn het aantal gelegenheden en het aantal glazen samengevoegd tot een variabele voor de alcoholconsumptie met de volgende operationalisering:

Klasse 1, zeer excessief

- 3-7 keer per week meer dan 6 glazen òf
- 1-2 keer per week meer dan 10 glazen

Klasse 2, excessief

- 3-7 keer per week 5-6 glazen òf
- 1-2 keer per week 7-10 glazen òf
- 1-3 keer per maand meer dan 10 glazen

Klasse 3, matig

- 3-7 keer per week 4 glazen òf
- 1-2 keer per week 5-6 glazen òf
- 1-3 keer per maand 7-10 glazen

Klasse 4, licht

- overige drinkers

Vervolgens zijn deze variabele en het aantal symptomen van de alcoholtest samengevoegd tot de variabele drinkgedrag met de volgende operationalisering:

Klasse 1, licht:

- lichte drinkers met maximaal 2 symptomen.

Klasse 2, licht tot matig:

- lichte drinkers met 3 of 4 symptomen
- matige drinkers met maximaal 2 symptomen

Klasse 3, matig:

- lichte drinkers met minimaal 5 symptomen
- matige drinkers met 3 of 4 symptomen
- excessieve drinkers met maximaal 2 symptomen

Klasse 4, matig tot excessief:

- matige drinkers met minimaal 5 symptomen
- excessieve drinkers met 3 of 4 symptomen
- zeer excessieve drinkers met maximaal 2 symptomen

Klasse 5, excessief:

- excessieve drinkers met minimaal 5 symptomen
- zeer excessieve drinkers met 3 of 4 symptomen

Klasse 6, zeer excessief:

- zeer excessieve drinkers met minimaal 5 symptomen

BIJLAGE V

TABELLEN

De hiernavolgende tabellen geven de verdeling voor een aantal variabelen over de verschillende arrondissementen en over de beide modellen.

ACHTERGRONDGEGEVENS: In de onderstaande tabel staan achtereenvolgens de gemiddelde leeftijd, het percentage vrouwen, het percentage werkenden en het percentage mensen met een lagere opleiding (maximaal lager voortgezet- of beroepsonderwijs).

Arrondissement	leeftijd	vrouwen	werkend	opleiding
Den-Bosch	38	7	69	63
Breda	37	4	72	66
Maastricht	38	6	70	64
Roermond	37	4	70	55
Arnhem	35	2	66	69
Zutphen	36	3	72	72
Zwolle	37	2	69	76
Almelo	36	7	66	72
Den-Haag	37	8	79	58
Rotterdam	40	10	72	60
Dordrecht	36	3	81	64
Middelburg	38	8	72	72
Amsterdam	37	10	67	42
Alkmaar	37	8	69	63
Haarlem	38	7	74	59
Utrecht	40	6	78	63
Leeuwarden	36	3	57	78
Groningen	38	8	52	64
Assen	37	4	69	69
Officiersmodel	38	7	71	60
Rechtersmodel	37	5	70	69
Totaal	37	6	71	65

AUTOGEBRUIK: In deze tabel het rekenkundig gemiddelde en de mediaan van het totaal aantal afgelegde kilometers per jaar, het percentage deelnemers dat dagelijks de auto gebruikt en het percentage deelnemers dat zegt buiten de deur altijd de auto te nemen.

Arrondissement	rekenk. gem.	mediaan	% dagelijks auto	% altijd auto
Den-Bosch	23.500	15.000	82	50
Breda	22.500	12.500	81	44
Maastricht	20.000	15.000	82	36
Roermond	21.500	15.000	80	39
Arnhem	25.500	15.000	78	47
Zutphen	26.000	17.500	83	39
Zwolle	29.000	22.000	80	44
Almelo	25.000	15.000	74	38
Den-Haag	25.000	19.000	73	42
Rotterdam	22.500	15.000	75	42
Dordrecht	26.000	20.000	75	35
Middelburg	23.000	17.000	76	33
Amsterdam	21.500	15.000	73	45
Alkmaar	23.000	15.000	73	37
Haarlem	21.500	18.000	84	43
Utrecht	26.000	20.000	83	40
Leeuwarden	20.000	15.000	76	38
Groningen	21.500	14.000	76	38
Assen	26.000	20.000	78	41
Officiersmodel	22.000	15.000	79	40
Rechtersmodel	25.500	19.000	77	41
Totaal	23.500	17.000	78	40

DELICTGEGEVENS: In onderstaande tabel achtereenvolgens het gemiddelde bloedalcoholgehalte, het percentage, dat de bloedproef/ademanalyse weigerde, het percentage, dat betrokken was bij een ongeval en het percentage recidivisten.

Arrondissement	bag	weigering	ongeval	recidive
Den-Bosch	1.63	11	28	47
Breda	1.81	4	33	39
Maastricht	1.70	15	33	41
Roermond	1.75	13	29	37
Arnhem	1.76	12	29	51
Zutphen	1.66	3	30	48
Zwolle	1.67	7	19	41
Almelo	1.80	11	28	63
Den-Haag	1.70	13	22	35
Rotterdam	2.05	7	15	44
Dordrecht	1.64	8	32	33
Middelburg	1.66	9	32	38
Amsterdam	1.82	4	23	43
Alkmaar	1.71	13	20	36
Haarlem	1.64	9	28	41
Utrecht	1.69	1	17	25
Leeuwarden	1.81	5	28	53
Groningen	1.76	11	23	56
Assen	1.68	9	22	44
Officiersmodel	1.77	8	26	39
Rechtersmodel	1.71	9	26	45
Totaal	1.74	9	26	42

AANHOUDING EN ZITTING: In onderstaande tabel worden gemiddelde duur van de periode tussen aanhouding en cursus gegeven (in maanden), alsmede het percentage deelnemers dat ter terechtzitting is geweest.

Arrondissement	gem. duur in mnd.	naar zitting geweest
Den-Bosch	7	19
Breda	9	10
Maastricht	7	4
Roermond	8	22
Arnhem	10	99
Zutphen	8	96
Zwolle	12	95
Almelo	7	98
Den-Haag	12	97
Rotterdam	11	10
Dordrecht	11	98
Middelburg	10	97
Amsterdam	9	16
Alkmaar	6	13
Haarlem	7	9
Utrecht	8	9
Leeuwarden	8	37
Groningen	12	97
Assen	14	99
Officiersmodel	9	12
Rechtersmodel	11	98
Totaal	10	55

HULPVERLENING: In de volgende tabel het percentage, dat kontakt had met de hulpverlening en het percentage, dat niet meer drinkt.

Arrondissement	% kontakt	% drinkt niet meer
Den-Bosch	16	9
Breda	18	9
Maastricht	12	8
Roermond	18	5
Arnhem	14	7
Zutphen	15	11
Zwolle	18	8
Almelo	18	8
Den-Haag	15	7
Rotterdam	20	12
Dordrecht	17	15
Middelburg	20	12
Amsterdam	30	23
Alkmaar	21	6
Haarlem	17	16
Utrecht	13	12
Leeuwarden	30	20
Groningen	12	11
Assen	16	10
Officiersmodel	18	12
Rechtersmodel	17	10
Totaal	18	11

ALCOHOLTEST: Hieronder een overzicht van het aantal symptomen (dit is het aantal malen, dat de deelnemers ja antwoorden op de vragen van de alcoholtest).

Arrondissement	0-2 sympt.	3-4 sympt.	5-9 sympt.
Den-Bosch	52	30	18
Breda	55	23	22
Maastricht	53	32	15
Roermond	57	26	17
Arnhem	51	25	24
Zutphen	56	26	18
Zwolle	49	33	19
Almelo	42	31	27
Den-Haag	48	28	24
Rotterdam	40	33	27
Dordrecht	63	26	10
Middelburg	50	31	19
Amsterdam	40	40	20
Alkmaar	51	25	24
Haarlem	61	24	15
Utrecht	55	28	17
Leeuwarden	40	30	30
Groningen	58	22	19
Assen	57	23	20
Officiersmodel	51	29	20
Rechtersmodel	51	28	21
Totaal	51	29	20

DRINKGEDRAG: de verdeling van de variabele drinkgedrag. Voor een omschrijving van de inhoud van deze variabele, zie bijlage IV.

Arrondissement	licht	licht- matig	matig	matig- excess.	excess.	zeer exc.
Den-Bosch	17	25	15	28	9	6
Breda	20	14	18	25	12	11
Maastricht	19	33	12	19	11	6
Roermond	23	18	25	12	13	9
Arnhem	13	21	13	24	18	10
Zutphen	18	22	21	18	14	7
Zwolle	26	21	19	17	9	8
Almelo	13	16	16	23	21	11
Den-Haag	22	14	20	20	17	7
Rotterdam	21	19	21	16	14	9
Dordrecht	28	28	22	17	3	3
Middelburg	25	14	27	12	15	7
Amsterdam	23	24	23	15	7	8
Alkmaar	26	18	18	13	15	9
Haarlem	27	24	21	16	8	4
Utrecht	32	26	20	10	8	4
Leeuwarden	15	22	21	16	15	10
Groningen	25	24	14	16	10	11
Assen	27	15	17	21	11	9
Officiersmodel	23	23	19	17	11	7
Rechtersmodel	21	19	19	19	14	8
Totaal	22	21	19	18	13	7

KENNIS: In deze tabel het gemiddelde rapportcijfer voor de kennis voor de cursus en na de cursus, het verschil tussen deze beide cijfers en de toename van het aantal voldoende ($\%$ voldoende na de cursus min $\%$ voldoende voor de cursus).

Arrondissement	cijfer voor	cijfer na	verschil	toename vold.
Den-Bosch	4,5	7,2	2,7	57
Breda	4,9	7,7	2,8	61
Maastricht	4,6	7,2	2,6	54
Roermond	4,8	7,6	2,8	61
Arnhem	5,3	7,4	2,1	49
Zutphen	4,9	8,4	3,5	57
Zwolle	4,8	7,1	2,3	57
Almelo	4,8	8,3	3,5	66
Den-Haag	4,5	8,8	4,3	72
Rotterdam	4,6	8,5	3,9	70
Dordrecht	4,9	7,7	2,8	57
Middelburg	4,9	8,5	3,6	62
Amsterdam	5,1	7,9	2,8	54
Alkmaar	5,3	7,6	2,3	49
Haarlem	5,1	7,8	2,7	50
Utrecht	4,4	7,4	3,0	68
Leeuwarden	5,0	7,6	2,6	51
Groningen	4,8	8,2	3,4	61
Assen	5,1	7,7	2,6	51
Officiersmodel	4,8	7,7	3,1	60
Rechtersmodel	4,9	8,0	3,1	60
Totaal	4,9	7,9	3,0	59

ATTITUDEVRAAG: Stel dat u zoveel zou mogen drinken als u zelf wilde en rijden onder invloed zou niet strafbaar zijn. Hoeveel glazen alcoholhoudende drank denkt u zelf dat u ongeveer kunt drinken in 2 à 3 uur tijd om daarna nog echt goed te kunnen rijden? Hieronder de percentages, die 4 of minder glazen of meer dan 4 glazen opgeven, voor de cursus en na de cursus.

Arrondissement	voor <u>en</u> na <4	voor <u>en</u> na >4	voor <4 na >4	voor >4 na <4
Den-Bosch	30	38	7	16
Breda	26	41	8	24
Maastricht	29	36	7	28
Roermond	30	31	4	35
Arnhem	31	39	5	25
Zutphen	39	33	5	23
Zwolle	34	31	12	23
Almelo	22	42	10	26
Den-Haag	30	33	6	30
Rotterdam	41	21	3	35
Dordrecht	47	28	4	21
Middelburg	40	38	3	19
Amsterdam	51	24	6	20
Alkmaar	48	19	4	29
Haarlem	40	25	9	26
Utrecht	38	26	6	30
Leeuwarden	38	31	3	28
Groningen	43	22	8	27
Assen	44	26	4	26
Officiersmodel	45	26	5	23
Rechtersmodel	48	27	5	20
Totaal	47	27	5	21

ATTITUDEVRAAG: Waar ligt voor u zelf de uiterste grens: na hoeveel glazen zou u echt niet meer in de auto stappen (na 2 à 3 uur tijd en indien niet strafbaar) ?
 Percentages, die 4 of minder glazen of meer dan 4 glazen opgeven, voor de cursus en na de cursus.

Arrondissement	voor <u>en</u> na <4	voor <u>en</u> na >4	voor <4 na >4	voor >4 na <4
Den-Bosch	19	47	3	31
Breda	18	47	7	28
Maastricht	18	41	11	30
Roermond	22	44	3	31
Arnhem	23	47	7	23
Zutphen	26	39	4	31
Zwolle	27	44	7	22
Almelo	21	53	3	22
Den-Haag	19	48	6	27
Rotterdam	26	36	8	30
Dordrecht	31	31	4	34
Middelburg	25	43	10	23
Amsterdam	31	40	3	26
Alkmaar	31	32	7	30
Haarlem	25	42	7	26
Utrecht	23	41	5	31
Leeuwarden	30	42	9	18
Groningen	36	29	7	27
Assen	36	27	10	27
Officiersmodel	34	36	5	25
Rechtersmodel	41	33	6	21
Totaal	37	34	6	23

ATTITUDEVRAAG: Wat is het maximum aantal glazen alcoholhoudende drank, waarna u in het vervolg nog gaat rijden (na 2 à 3 uur tijd) ? Hieronder de percentages, die 4 of minder glazen of meer dan 4 glazen opgeven, voor de cursus en na de cursus.

Arrondissement	voor <u>en</u> na <4	voor <u>en</u> na >4	voor <4 na >4	voor >4 na <4
Den-Bosch	80	4	4	12
Breda	68	7	9	16
Maastricht	71	7	6	16
Roermond	82	5	2	11
Arnhem	74	5	5	15
Zutphen	78	4	4	14
Zwolle	83	4	4	10
Almelo	67	14	3	16
Den-Haag	74	6	5	15
Rotterdam	80	5	4	10
Dordrecht	88	2	5	7
Middelburg	82	4	4	10
Amsterdam	81	3	3	14
Alkmaar	87	4	1	8
Haarlem	84	6	4	6
Utrecht	86	3	4	7
Leeuwarden	79	6	3	11
Groningen	78	6	2	14
Assen	79	5	4	13
Officiersmodel	83	4	3	10
Rechtersmodel	82	5	3	10
Totaal	82	4	3	10

ATTITUDEVRAAG: Stelt u zich de volgende situatie voor: u weet zeker dat er geen politiecontrole is. U hebt in ongeveer 4 uur tijd 10 glazen alcoholhoudende drank gedronken en u moet er-gens heen (hooguit 20 km). U hebt niemand bij u in de auto. Vindt u dat u nog wel kunt rijden in 4 situaties: bekende of onbekende weg, overdag of 's-nachts? De antwoorden zijn inge-deeld nee in alle vier de situaties of ja in één of meer situ-aties, voor en na de cursus.

Arrondissement	voor <u>en</u> na nee	voor <u>en</u> na ja	voor nee na nee	voor ja na nee
Den-Bosch	42	23	5	30
Breda	50	13	8	30
Maastricht	57	13	6	25
Roermond	54	11	2	33
Arnhem	49	21	1	30
Zutphen	52	17	6	25
Zwolle	57	20	3	21
Almelo	47	14	2	36
Den-Haag	50	19	4	27
Rotterdam	54	9	5	32
Dordrecht	58	10	4	28
Middelburg	60	15	2	23
Amsterdam	56	22	4	18
Alkmaar	64	9	1	26
Haarlem	69	9	3	18
Utrecht	57	16	5	22
Leeuwarden	53	16	2	28
Groningen	57	11	1	31
Assen	58	10	3	28
Officiersmodel	57	13	4	26
Rechtersmodel	54	16	3	27
Totaal	55	15	4	27